

Moravský kras šedesátiletý

Leoš Štefka

Šedesát let existence chráněného území vybízí k ohlédnutí a také k zamyšlení co dál. Určité právo k ohlédnutí se zpět mi snad dává to, že celých 36 let jsem s prohrami a úspěchy ochrany přírody a krajiny osobně

spojen. Vyhlášení Moravského krasu chráněnou krajinnou oblastí již v roce 1956 vnímám jako uznání přírodních kvalit území, současně však i jako důrazný apel na jeho ochranu.

PR Údolí Říčky – skalní step s třemdavami. Foto Leoš Štefka

Moravský kras patří k nejnavštěvovanějším přírodním lokalitám a povědomí o něm lze bezesporu začlenit k základnímu vzdělání. V porovnání s jinými je Moravský kras relativně malá chráněná krajinná oblast. To však platí pouze do okamžiku, kdy si uvědomíme, že krasová krajina je složitě uspořádána v několika patrech. To, co je mnohdy vnímáno jako ukryté hluboko pod povrchem, a tudíž dostatečně chráněné, se při bližším pohledu ukáže zcela opačně. Podzemní svět je často zranitelnější a vyžaduje mnohdy náročnější péči než lokality na povrchu.

Přírodní fenomén

Moravský kras je minimálně z pohledu České republiky spojen s několika nej... Namátkově lze uvést největší zastoupení krasových jevů, více než 1 100 jeskyní, vč. nejdelších jeskynních systémů (Amatérská jeskyně – 40 km, Rudické propadání – Býčí skála – 12 km), druhy, které zde mají jediný známý výskyt na území ČR, největší počet druhů netopýrů. Vývěry Punkvy a Hády u Brna jsou botanicky významnými územími ČR (Čeřovský J., Podhajska Z., Turoňová D. eds. 2007). Jeskynní sedimenty ukrývají unikátní doklady dávného života našich předků. Kvalitu přírody dokládá to, že téměř 14% rozlohy je chráněno v přírodních rezervacích a památkách, vč. národních kategorií. Více než polovina území je evropsky významnou lokalitou soustavy NATURA 2000. Jeskynní systém Punkvy s navazující oblastí ponorů a vývěrů je od roku 2004 zapsán na seznam mokřadů mezinárodního významu jako jeden z mála krasových mokřadů světa.

Historický výnos

CHKO Moravský kras byla zřízena výnosem MŠK č. 18.001/55-A/6 ze dne 4. 7. 1956. Záhy po vyhlášení (1958) byla upravena hranice v jižní části a na území vyjmutém z CHKO byl vyhlášen dobývací prostor lomu Mokrá. Ve výnosu CHKO byla formulována celá řada i z dnešního pohledu pozoruhodných ochranných podmínek. Uvedme si alespoň některé z nich:

- Krasové jevy, povrchové i podzemní, není dovoleno poškozovati: závrtý se nesmějí zavážet nebo zasypávat.
- Není dovoleno otevírat nové lomy.

- Dosavadní nevhodné a nepřírozené porosty budou postupně přeměněny na porosty stanovišti odpovídající. Vysazovat cizokrajné nebo stanovišti nevhodné druhy není dovoleno.
- Na kulturních pozemcích se bude hospodářit dosavadním způsobem. Louky a pastviny se nebudou přeměňovat na pole.

- Chodit je dovoleno jen po značkových a veřejných cestách. Zakazuje se poškozování a znešvařování přírody, jako např. lámání krápníků, trhání a vyrývání rostlin.
- Umisťovat reklamní tabule v CHKO se nedovoluje.
- Není dovoleno pořádat slavnosti a sportovní podniky mimo uzavřené obce. Výjimečně mo-

PR Sloupsko-šošůvské jeskyně, Staré skály. Foto Leoš Štefka

Kriticky ohrožený druh krtičník jarní. Foto Leoš Štefka

Amatérská jeskyně. Foto Leoš Štefka

hou být povoleny závody probíhající částečně po silnici s podmínkou, že divákům nebude dovolen přístup do Suchého a Pustého žlebu. → Horolezectví se povoluje pouze organizovaným horolezcům na místech určených. → Budovat nové průmyslové závody a staveb rekreační chaty není v celé chráněné oblasti dovoleno.

Kruhatka Matthiolova subsp. moravská roste pouze v propasti Macocha. Foto Leoš Štefka

Ochrana území

Vyhlášení chráněné oblasti však nenásledoval krok, kterým je zřízení pracoviště ochrany přírody – Správy CHKO. Část úkolů zajišťovalo tehdejší Krajské středisko státní památkové péče a ochrany přírody a pracovníci Správy jeskyní Blansko (Mlateček 2010). Systematická péče však chyběla a řada myšlenek a záměrů nenašla uplatnění v praxi. V gesci krajského střediska byl v roce 1974 zpracován i z hlediska ochrany přírody významný územní plán CHKO (Stavoprojekt Brno). 12. 11. 1974 byl schválen radou JmKNV. Ohlédneme-li se zpět, lze jistě kladně hodnotit síť maloplošných chráněných území. Pod přísnější ochranou jsou nejcennější lesní i nelesní biotopy a četné povrchové i podzemní krasové jevy. Významná část rezervací (zejména bučin a suťových lesů) je v souladu s plány péče již desítky let v bezzá-
sahovém režimu. Managementovými zásahy jsou udržovány vybrané světliny v doubravách a dubohabřinách. Dlouhodobým úkolem je přehlášení, resp. nové vyhlášení CHKO. Pomineme-li některé nejasnosti ve vymezení chráněného území (možnost různého výkladu slovního popisu hranice), je třeba formulovat bližší ochranné podmínky a do CHKO začlenit nejcennější části evropsky významné lokality Moravský kras, které přesahují dnešní hranici CHKO. Důležitým úkolem je schválení nové zonace. Chybějící IV. zóna v zastavěných územích znamená nadbytečný rozsah závazných stanovisek vydávaných AOPK ČR, Správou CHKO i zbytečnou zátěž občanů. Rozhodující část povolování stavebních záměrů by měly nést stavební úřady. Co je však z hlediska ochrany přírody potřebné, je zpřesnění zonace krasových plošin. Nové poznatky o průběhu jeskyní vyžadují převedení části pozemků orné půdy ze III. do I. a II. zóny, jejich zatravnění s vyloučením aplikace hnojiv a pesticidů. V nehomogenním vápencovém masivu s dosud ne zcela známým podzemím je vymezení rozsahu zatravnění velmi obtížné. Obtížnost podtrhují i výzkumy skapových vod. Na některých místech je transport z povrchu velmi rychlý, jinde naopak velmi pomalý. V jeskyních v hloubkách přes 100 m byly v loňském roce zachyceny pesticidy, které je již 10 let zakázáno používat.

Kvalitu vody v krasových systémech zásadním způsobem ovlivňují vody, které v po-

norech pronikají do podzemí. Přímo nad ponory leží řada obcí. Většina z nich má vybudovány čistírny odpadních vod, úroveň čištění je však rozdílná. Zejména v obcích s jednotnou kanalizací je kvalita čištění nedostatečná. Vybudování oddílných kanalizací a rekonstrukce starších čistíren jsou pro ochranu unikátního podzemního světa zásadní. K účinné ochraně jeskyní patří i bezpečné zajištění vchodů. AOPK ČR instalovala uzávěry více než 80 jeskyní ponejvíce ve spolupráci s Českou speleologickou společností. Důvodem je ochrana cenné výzdoby, bioty i sedimentů s paleontologickými a archeologickými nálezy. Vybrané veřejnosti nepřístupné jeskyně jsou za dodržení přísných pravidel příležitostně otevírány, např. na výročí CHKO, Evropského dne chráněných území aj.

Z hlediska ochrany přírody bylo významné vyloučení motorové dopravy z Pustého a Suchého žlebu a zrušení parkoviště u Punkevních jeskyní. Desetiletý proces postupného omezování dopravy ve žlebech byl završen v roce 1995. Pamětníci si vzpomenu na bouřlivá jednání, stížnosti i interpelace ve sněmovně. Dvacet let provozu náhradní dopravy turistů silničními vláčky a lanovkou v části Pustého žlebu a spokojení cyklisté a pěší turisté v kaňonech bez motorové dopravy potvrzují správnost tehdejšího záměru ochrany přírody.

Ke splněným úkolům lze zařadit i ukončení těžby vápenců v severní části CHKO. Poslední lom Malá Dohoda svoji činnost ukončil v roce 2014.

Jak jsem již uvedl, patří Moravský kras k nejnavštěvovanějším přírodním lokalitám naší republiky. Tím hlavním magnetem je bezesporu pět veřejnosti přístupných jeskyní. Punkevní jeskyně každoročně zhlédne téměř 200 000 turistů. Dnešní provoz se záchytnými pracovišti mimo NPR Vývěry Punkvy, skupiny návštěvníků, o kterých mají průvodci přehled, snížená délka a intenzita osvětlení cenných krápníkových partií nebyly vždy pravidlem. Jedno z prvních opatření, které přijala Správa CHKO po roce 1992, byla úprava turistického režimu ve veřejnosti přístupných jeskyních. Stanovili jsme maximální velikost skupin turistů,

povinnost vypínat světla, omezení zimního provozu z důvodu ochrany zimujících netopýrů aj. V posledních letech již nebylo zaznamenáno žádné poškození výzdoby a podstatně se omezil nárůst „lampenflóry“ na osvětlených místech a tím i omezení její chemické likvidace.

K významnému rozšíření nabídky návštěvníkům a obyvatelům Moravského krasu došlo v roce 2015. Správa jeskyní s pomocí prostředků s OP ŽP vybudovala (j. Výпустek) a rozšířila (j. Kůlna, j. Kateřinská a j. Balcar-
ka) vstupní objekty vč. expozic. Otevřen byl i nový vstupní objekt Punkevních jeskyní. Největší investicí AOPK ČR v Moravském krasu bylo vybudování návštěvnického střediska Dům přírody Moravského krasu otevřeného na konci srpna (Štefka L., Šoltysová L., 2015). Přibližuje živou a neživou přírodu, historii i poznávání krasu, nabízí nový 3D film „Říše zkamenělého času“. V nejnavštěvovanějším místě Moravského krasu (ročně minimálně 200 000–250 000 turistů) tak ochrana přírody získala možnost přiblížit záměry a cíle ochrany území nejen návštěvníkům, ale i místním obyvatelům. I krátká doba provozu ukazuje velký zájem škol o programy, které Dům přírody nabízí. Provoz Domu přírody zajišťuje stejnojmenná obecně prospěšná společnost s pomocí AOPK ČR a zakladatelů: obcí Moravského krasu, města Blansko, Mendelovy univerzity a podnikatelů v regionu. Významně přispívá Správa jeskyní ČR. Část provozních prostředků je pokryta ze vstupného.

Co nás čeká?

Před AOPK ČR a druhou nejstarší CHKO dnes stojí řada úkolů. Uvést lze již zmíněné nové vyhlášení a nové vymezení zonace. Prioritami budou kvalitní péče o cenné lokality využívající výsledky monitoringu efektivitu managementu, spolupráce se samosprávami a podnikateli při řešení otázek životního prostředí. Významná je i spolupráce s místními obyvateli i návštěvníky krasového území. V posledních letech se zvyšuje tlak na nejrůznější volnočasové až adrenalinové formy využívání krasové krajiny a zejména jeskyní. Část místní i návštěvnické veřejnosti tyto aktivity vítá, část je odmítá, a bude nutné hledat rozumnou rovnováhu.

Dům přírody Moravského krasu – vodní exponát u vstupu. Foto Leoš Štefka

Použitá literatura:

- Čeřovský J., Podhajska Z., Turoňová D. eds. (2007): *Botanický významná území České republiky*. Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, Praha, 407 str.
- MLATEČEK, F. (2010): *Vývoj poznání, popisu a ochrany krajiny Boskovicka*. In: Vlastivědný věstník Moravský LXI, sešit 4, str. 329–340.
- Štefka L., Šoltysová L. (2015): *Dům přírody Moravského krasu otevřen – již šesté návštěvnické středisko v síti Dům přírody*. Ochrana přírody, ročník 70, číslo 4, str. 40–42.

Evropská noc pro netopýry. Foto Leoš Štefka